

avtoref. dy's. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : 13.00.03 «Korekciyna pedagogika» / G. M. Xvorova. Nacz. ped. un-t im. M. P. Dragomanova.– K., 2010. – 22 s.

6. **Connolly M.** The North American Federation of Adapted Physical Activity (NAFAPA) Exploring Gestural Habits as Cues for Anticipating Selfinjurious Episodes in a Child with Autism and Deafness / M. Connolly, L. B. Brown, M. Fleshmann, A. Hardman // Birmingham, 2012 – № 12, P. 12 – 19.

7. **Tepfer A.** The North American Federation of Adapted Physical Activity (NAFAPA) The Motor Skills of Young Children with Autism: Standardized Assessments and Natural Setting Observations / A. Tepfer, M. Macdonald // Birmingham, 2012 – №2, P. 41 – 48.

Крикуненко Ю. А. Проблема социализации аутистов в современном обществе.

На современном этапе развития специального образования в Украине тема аутизма очень актуальна, поскольку число детей с этим нарушением увеличивается с каждым годом. В статье анализируется проблема возникновения аутизма, его сущности и социального взаимодействия аутистов с окружающими, рассматриваются причины жесткой стереотипности поведения аутистов. Отмечено, что возможности социализации данной категории детей прямо пропорциональны времени постановки диагноза. В статье проанализированы методики коррекции аутистического поведения. Кроме того, описаны методики сенсорной интеграции и стимуляции, песочной терапии, кинезиотерапии, анималотерапии, лечение массажем и активно-пассивной гимнастикой. Проведенный анализ позволяет констатировать, что наличие мировых методик по коррекции аутизма не может гарантировать успешность их применения в каждом конкретном случае, поэтому исследовательское поле открыто для новых попыток решения указанной проблемы.

Ключевые слова: детский аутизм; коммуникативные способности; методики коррекции социализация.

Krikunenko Yu. A. The problem of socialization of autists in modern society.

At the present stage of development of special education in Ukraine, the topic of autism is very relevant, as the number of children with this violation increases every year. The article analyzes the problem of the emergence of autism, its nature and social interaction between autistics and others, and the reasons for the rigid stereotyped behavior of autistics are examined. It is noted that the opportunities for socialization of this category of children are directly proportional to the time of diagnosis. In the article analyzed methods of correction of autistic behavior. In addition, methods of sensory integration and stimulation, sand therapy, kinesiotherapy, animal therapy, massage therapy and active-passive gymnastics are described. The analysis allows us to state that the existence of world methods for correcting autism can not guarantee the success of their application in each specific case, therefore the research field is open for new attempts to solve this problem.

Key words: children's autism; communicative abilities; methods of correction socialization.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018 р.

Статтю прийнято до друку 28.02.2018 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Ніколаї Г.Ю.

УДК 376-056.246(092)(477)

Линдіна Є. Ю.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛОГОПЕДІЇ В ПЕРСОНАЛІЯХ: ЄВГЕНІЯ ФЕДОРІВНА СОБОТОВИЧ

У науковій статті здійснюється аналіз становлення й розвитку вітчизняної логопедії через постаті, які творили українську науку. Зокрема, йде мова про життєвий шлях та науково-педагогічну діяльність представника плеяди українських вчених доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента АПН України Євгенії Соботович. Вказані основні події наукової діяльності, які вплинули на становлення її як видатного вченого та стали помітним внеском в розвиток логопедичної науки й практики в Україні. У статті в хронологічному порядку йдеться про місця роботи й посади, які обіймала Євгенія Федорівна, що дає можливість простежити весь її трудовий стаж. Говориться про навчання Євгенії Федорівни в Ленінградському державному педагогічному інституті імені О. І. Герцена й важливі події, які підштовхнули її до обрання наукових пошуків у сфері логопедії. У публікації йдеться про основні наукові проблеми, які професор Є. Соботович вивчала упродовж життя: питання відновлення голосу, прояв і усунення недорікуватості у дітей дошкільного віку, удосконалення шляхів подолання первинного недорозвитку мовлення, про психолінгвістичний підхід до аналізу, корекції і попередження мовленнєвих порушень. Перераховано найбільш вагомі роботи науковця для розвитку корекційної педагогіки.

Ключові слова: Є. Ф. Соботович, корекційна педагогіка, історія логопедії, Інститут дефектології АПН України, УДПУ імені М. П. Драгоманова, психолінгвістична класифікація порушень мовленнєвого розвитку, недорікуватість, алалія, психолінгвістика мовлення.

Науково-методична, організаційна й громадська діяльність окремих вітчизняних педагогів-дефектологів, які стояли у витоків української логопедії, сьогодні викликає особливий інтерес у осмисленні шляхів розвитку спеціальної освіти, вивченні концепцій, теорій та практичного досвіду минулих років. Сучасні вчені-дефектологи (Віт. Бондар, Е. Гроза, В. Золотоверх, Н. Єфіменко, О. Козинець, С. Корнєв, Н. Климко, Л. Кулик, О. Таранченко, О. Потапенко, М. Супрун, С. Федоренко,

В. Шевченко та ін.) звертають увагу на вагомий внесок вчених минулого у розвиток вітчизняної корекційної педагогіки та спеціальної психології. Високий інтерес дефектологів до спадщини минулого пов'язаний із прагненням дослідників переглянути та переоцінити у світлі сучасної науки здобутки тих часів та знайти шляхи розв'язання нагальних проблем сьогодення.

Серед визначних педагогів другої половини ХХ – початку ХХІ століття особливе місце посідає постать доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента АПН України Євгенії Федорівни Соботович, діяльність якої стала суттєвим внеском у розвиток логопедичної науки та практики в Україні.

Аналіз архівних, біографічних і педагогічних матеріалів [1; 2; 4; 5] та спогадів очевидців дав змогу комплексно розглянути життєвий шлях та наукову діяльність вченої.

Євгенія Федорівна Соботович народилася 30 березня 1935 року в м. Ленінграді (нині м. Санкт-Петербург, Російська Федерація), у сім'ї інтелігентів. Обоє її батьків мали вищу освіту. Батько Євгенії Федорівни – Соломейніков Федір Наумович, закінчив економічний факультет Казанського політехнічного інституту. Ще під час навчання у ВНЗ почав працювати, закріплюючи отримані теоретичні знання на практиці. Мати – Соломейнікова Марія Михайлівна, мала диплом біолога. Цими знаннями вона ділилася з донькою. Марія Михайлівна працювала в Ленінградському науково-дослідному інституті з захворювань вуха, горла, носа та мовлення, де пізніше Євгенія Федорівна почала свій професійний шлях [2; 4].

Дитинство Є. Соботович припало на тяжкі роки Другої Світової війни та блокади Ленінграда. Батьки з Євгенією на той час перебували в місті, опинившись із величезною кількістю людей в умовах блокади. Як і всі ленінградці, родина брала участь в обороні свого міста: будували оборонні рубежі та систему споруд. Була евакуйована Євгенія Федорівна «дорогою життя», майже в останніх рядах, у 1943 році [2]. Із документальних джерел відомо, що вона повернулася у 1945 році, після знаття блокади м. Ленінграда, разом з евакуйованою групою дітей [4].

У 1953 році Є. Соботович закінчує школу № 307. Наполегливість, велике бажання пізнавати, любов до літератури та мистецтва спонукають Євгенію Федорівну продовжити навчання та здобути професію філолога. У тому ж році вона вступає на історико-філологічний факультет Ленінградського державного педагогічного інституту імені О. І. Герцена, де почали формуватися передумови становлення її як педагога [5; 6].

Через рік вона виходить заміж за молодого ученого-геохіміка Емлена Володимировича Соботовича [4]. У 1956 році в них народилася донька Ганна. Брак часу спонукає Євгенію Федорівну перейти на заочну форму навчання. За рішенням Державної екзаменаційної комісії 24 червня 1958 року здобуває кваліфікацію «Учитель русского языка, литературы и истории средней школы» [4].

Періодично, відвідуючи на роботі матір – Марію Михайлівну, – яка так само працювала в ЛНДІ з захворювань вуха, горла, носа та мовлення, Євгенія Федорівна почала цікавитися питаннями дефектології, зокрема сурдопедагогікою. У цій установі з 9 жовтня 1958 року вона починає свій трудовий стаж з посади бібліографа [2; 4]. Робота, атмосфера та дослідження інституту, природжена жага до науки підштовхують її отримати другу вищу освіту за фахом дефектолога.

31 липня 1961 року Є. Соботович закінчує дефектологічний факультет Ленінградського державного педагогічного інституту імені О. І. Герцена та здобуває кваліфікацію «Учитель школы глухих и слабослышащих» [1; 2; 4]. Рішенням Державної екзаменаційної комісії їй присвоєно право викладати російську мову, літературу та історію в школах для глухих та слабочуючих у I–XII класах, у V–XI класах восьмирічної та середньої школи.

Здобувши дефектологічну освіту, 1 серпня 1962 року Євгенія Федорівна залишає бібліотеку та починає шукати роботу за новим фахом. І вже з 1 жовтня 1962 року працює вчителем-логопедом Ленінградської дитячої поліклініки № 14 [4].

У сім'ї Соботовичів у 1966 році відбувається радісна подія – народжується друга дитина – Ірина. А вже за рік Євгенію Федорівну запрошують працювати в штат асистентом кафедри психоневрології та логопедії при ЛДПІ імені О. І. Герцена. З 5 січня 1967 року вона починає свою науково-педагогічну діяльність [2; 4].

У 1969 році її чоловіка, Емлена Володимировича Соботовича, запрошують на роботу до

м. Києва. Віце-президент АН УРСР, директор і організатор Інституту геохімії та фізики мінералів АН УРСР академік Н. Семененко запропонував талановитому вченому, на той час уже докторові наук, створити в цьому інституті відділ [6]. Корінна лєнінградка Євгенія Федорівна, попри свої бажання, враховуючи наукові інтереси чоловіка та позитивні кліматичні чинники, які були необхідними для здоров'я їхніх дітей, у 1970 році разом з сім'єю переїжджає до м. Києва [2; 4].

15 вересня 1970 року Є. Соботович зарахували на посаду асистента кафедри сурдопедагогіки Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького (далі – КДПІ імені О. М. Горького). Зміна роботи та місця проживання не перешкодили її діяльності, вона продовжила активно досліджувати проблеми недорікуватості та публікувати результати наукових розвідок [2; 4].

У цьому ж році Є. Соботович за спеціальністю № 13732 – спеціальна педагогіка (логопедія), захищає кандидатську дисертацію з теми «Проявление косноязычия у детей дошкольного возраста и пути его устранения» під керівництвом доктора медичних наук, професора Є. Іванова та доктора педагогічних наук, професора В. Орфінської. Захист відбувався на засіданні Вченої ради педагогічного факультету Ленінградського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту імені О. І. Герцена [2; 7]. Офіційними опонентами кандидатської дисертації Євгенії Федорівни були: доктор психологічних наук, професор О. Ярмоленко, який на той час працював на кафедрі психології Ленінградського ордена Леніна державного університету імені А. Жданова, та Н. Трауготт – доктор медичних наук, професор Інституту еволюційної фізіології імені І. Сеченова [7].

11 лютого 1971 року Євгенії Федорівні Соботович присуджено науковий ступінь кандидата педагогічних наук [2; 4; 5]. За два роки після захисту вчену переведено на посаду старшого викладача кафедри сурдопедагогіки КДПІ імені О. М. Горького. 17 лютого 1972 року на засіданні кафедри сурдопедагогіки та логопедії КДПІ імені О. М. Горького Євгенію Федорівну затверджують науковим керівником кандидатської дисертації Олени Марківни Гопіченко.

У 1972 році Є. Соботович переведено на посаду доцента кафедри сурдопедагогіки Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького [2; 4]. У цей період учена активно публікує свої наукові доробки з проблеми недорікуватості, викладає у виші, керує дисертацією своєї аспірантки.

Згідно з рішенням Вищої атестаційної комісії при Раді Міністрів СРСР 30 січня 1976 року Євгенії Федорівні присвоєно вчене звання доцента кафедри сурдопедагогіки [1].

Наступною науковою сходинкою Є. Соботович було навчання в докторантурі науково-дослідного Інституту дефектології АПН СРСР протягом 1981 – 1983 років. У цей час Є. Соботович активно працює над докторською дисертацією. 4 жовтня 1984 року на засіданні спеціалізованої ради Д.018.02.01 в Інституті дефектології АПН СРСР захищає докторську дисертацію з теми: «Психолого-педагогические основы коррекции нарушений формирования грамматического строя речи у детей» [9]. Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор К. Коровін; доктор психологічних наук та доктор філологічних наук, професор О. Леонтьєв; доктор медичних наук, старший науковий співробітник О. Вінарська.

Рішенням Вищої атестаційної комісії при Раді Міністрів СРСР від 12 квітня 1985 року Євгенії Федорівні було присуджено науковий ступінь доктора педагогічних наук [1; 2]. Вона стає єдиним на той час в Україні доктором педагогічних наук у галузі логопедії та одним із провідних спеціалістів з логопедії в СРСР.

З 31 серпня 1985 року Євгенія Федорівна починає працювати на посаді професора сурдопедагогіки та логопедії Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького. А вже з 25 листопада 1985 року рішенням Ради інституту, протокол № 2 обрана завідувачем цієї кафедри [1].

За рік потому їй присвоєно звання професора. На посаді завідувачої кафедри сурдопедагогіки та логопедії КДПІ імені О. М. Горького Є. Соботович пропрацювала до 1994 року [2]. За цей період під її керівництвом було розроблено низку нових навчальних курсів, програм, методичних рекомендацій з дисциплін логопедичного циклу.

У 1987 році Є. Соботович за плідну педагогічну та науково-методичну роботу було нагороджено медаллю А. Макаренка [2; 4; 5]. Ця нагорода ще раз підтверджує професіоналізм ученої та педагога, любов до справи, якою вона займалась і жила.

Після проголошення незалежності України 1991 року всі захисти кандидатських та докторських

дисертацій зі спеціальностей 13.00.03 – спеціальна педагогіка, та 19.00.08 – спеціальна психологія, як і раніше відбувалися в м. Москві. Лише в 1993 році в Україні було створено першу спеціалізовану Вчену раду з захисту кандидатських дисертацій при Українському державному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (нині – НПУ імені М. П. Драгоманова) [5].

Очолила її Є. Соботович, яка вже мала досвід роботи вченого секретаря в спеціалізованій вченій раді ВНЗ. Заступником голови стала В. Турчинська, ученим секретарем – Є. Синьова.

Діяльність Є. Соботович 80-х – початку 90-х рр. була різноплановою. Вона активно брала участь у роботі всесоюзних, республіканських та міжнародних конференцій, методичній раді з дефектології при КНО УРСР та СРСР, науковій раді з фундаментальних досліджень у галузі психолого-педагогічних наук при АПН СРСР, міжвузівській методичній раді з логопедії [5].

З визнанням незалежності України у 1991 році сім'я Соботовичів вирішує залишитися в Україні. Це рішення для корінної лєнінградки, у якої в Росії залишалися родичі та друзі, було непротим. Проте, напевно, найголовнішим чинником, що утримував родину Соботовичів в Україні, було почуття обов'язку. На той час її чоловік брав активну участь у науковому супроводі ліквідації аварії на ЧАЕС, а в професійному житті Євгенія Федорівна у перші роки незалежності України намітились суттєві зміни.

У 1993 було створено Академію педагогічних наук України. У цьому ж році на загальних зборах АПН України було ухвалено рішення про створення Інституту дефектології АПН України. Ця подія суттєво вплинула на діяльність Є. Соботович. 14 квітня 1994 року Євгенія Федорівна змінює місце роботи. Залишає завідування кафедрою сурдопедагогіки та логопедії УДПУ імені М. П. Драгоманова та, за пропозицією Віт. Бондаря, переходить працювати до очолюваного ним щойно створеного Інституту дефектології АПН України, де обіймає посаду головного наукового співробітника лабораторії тифлопедагогіки та логопедії (1994 – 1996 роки. Пізніше у 1996 – 1998 роках, – завідувача лабораторії корекційного навчання дітей дошкільного віку) з 1999 по 2003 рік вона очолювала лабораторію логопедії Інституту дефектології АПН України; у 2003–2007 роках обіймала посаду головного наукового співробітника цієї лабораторії [2; 4; 5]. Так починається новий період у житті Євгенії Федорівни – вона залишає науково-педагогічну діяльність та працює як науковець.

У 1996 році у результаті реструктуризації в Інституті дефектології АПН України було створено лабораторію корекційного навчання дітей дошкільного віку, завідувачем якої 10 травня 1996 року було призначено Є.Соботович [2]. Обіймаючи цю посаду, Євгенія Федорівна обґрунтувала та реалізувала нові для логопедії теоретичні й методологічні підходи щодо вивчення й удосконалення змісту, методів діагностики та корекції порушень мовленнєвого розвитку в дітей.

Одночасно із виконанням обов'язків заступника голови вченої ради із захисту кандидатських та докторських дисертацій зі спеціальності 13.00.03 – спеціальна педагогіка та 19.00.08 – спеціальна психологія Є. Соботович на окремих захистах дисертаційних робіт виконувала обов'язки вченого секретаря спеціалізованої вченої ради Д.50.28.01 в Інституті дефектології АПН України (нині НАПН України) [5].

У лабораторії науковець плідно працює, сприяючи розвитку логопедичної науки в цілому, а також робить кроки до створення власної наукової школи. Її аспірантами стають – Е. Данілавичюте, В. Тищенко, Л. Бартенєва.

Архівні документи свідчать, що у зв'язку зі змінами структури Інституту дефектології АПН України з січня 1999 року лабораторії цього закладу отримують нові назви. Є. Соботович переводять на посаду завідувача лабораторії логопедії, яку вона обіймає до 2003 року [2; 5]. Вчена продовжує збагачувати педагогічну науку новими досягненнями шляхом особистого проведення наукових досліджень, організації та керівництва колективним розробленням фундаментальних наукових проблем, підготовкою кадрів.

У 1999 році стається ще одна вагома подія в науковому житті вченої – за значний особистий внесок у розвиток науки в галузі освіти, педагогіки і психології, підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів Євгенію Федорівну Соботович обрано членом-кореспондентом АПН України [2]. У 2000 році за організацію та вдосконалення навчальної, виховної, науково-методичної та науково-дослідної роботи; координацію дій педагогічних, колективів з питань виховання і навчання дітей; підготовку та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів України; наукову і методичну

забезпеченість закладів освіти, окрім грамоти АПН України Євгенія Федорівна отримує нагрудний знак «Відмінник народної освіти» [2].

З 2003 року через хворобу Є. Соботович залишила керівництво лабораторією. Проте до останніх днів її життя було пов'язане з наукою.

24 січня 2007 року у віці 71 року Євгенія Федорівна Соботович пішла з життя.

Науковий шлях Є. Соботович ознаменовано численними віхами, пов'язаними з її наполегливою працею, допитливим розумом та природною мудрістю. Вона – автор понад 120 наукових праць: трьох монографій, шістьох навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій, програм, статей, тез доповідей конференцій, симпозіумів, семінарів у наукових збірниках та педагогічних фахових виданнях. Серед фундаментальних слід назвати такі: «Формування правильного мовлення в дітей із моторною алалією», «Порушення мовленнєвого розвитку в дітей та шляхи їх корекції», «Психолінгвістична структура мовленнєвої діяльності та механізми її формування», «Нормативні показники та критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку», «Концепція лінгвістичної підготовки аномальних дітей до навчання в школі», «Концепція стандарту спеціальної освіти дошкільників із вадами мовленнєвого розвитку», «Мовленнєвий недорозвиток та шляхи його корекції» та інші [7-11].

Така плідна діяльність зумовлена, безперечно, не лише різнобічною обдарованістю, а й любов'ю до науки, неймовірною працьовитістю та високою професійною підготовкою Євгенії Федорівни Соботович.

Учена вперше в логопедії виокремила, обґрунтувала та систематизувала різні форми недорікуватості, їхні прояви, симптоматику, особливості протікання, що стало основою для вивчення методів корекції цього порушення. Розкрила різні аспекти шляхів подолання недорікуватості у дітей дошкільного віку [5; 7].

Значний внесок Є. Соботович зробила в напрямі вивчення алалії, розробивши концепцію моторної алалії як мовленнєвого порушення. Виявила складний диференційований характер недорозвитку мовлення у дітей з порушеннями інтелектуальної діяльності та дітей з моторною алалією. Розвинула вчення про закономірності мовленнєвого розвитку дітей з алалією, олігофренією та затримкою психічного розвитку, розкривши структуру та механізми порушень мовленнєвої діяльності, збагатила методи диференційної діагностики та корекційної логопедичної роботи з такими дітьми [5; 9].

Важливим внеском у розвиток дефектологічної науки, зокрема логопедії, та теоретичним підґрунтям наукових розробок став створений Є. Соботович психолінгвістичний підхід до аналізу, корекції та попередження мовленнєвих порушень. Нею розроблена психолінгвістична модель мовленнєвої діяльності та психологічних механізмів, що лежать в основі її формування. Ця модель розкриває раніше невикористовувані в логопедичній науці психологічні механізми розвитку мовлення дитини (у фонологічній, лексичній, граматичній ланках) в умовах нормального та порушеного онтогенезу. Виокремлені механізми дали змогу визначити структуру мовленнєвих порушень та повному підійти до вирішення проблем пошуку ефективних і раціональних шляхів корекції та запобігання вад мовленнєвого розвитку в дітей [8]. Розробки вченої сприяли створенню психолінгвістичної класифікації порушень мовленнєвого розвитку у дітей, яка стала суттєвим доповненням до вже існуючих у логопедії клінічної (клініко-симптоматичної) та психолого-педагогічної класифікацій. Таким чином, Євгенія Федорівна стала засновником психолінгвістичного підходу до вивчення закономірностей мовленнєвого дизонтогенезу мовлення, діагностики та корекції порушень мовленнєвої діяльності, вивчення закономірностей психічного розвитку в дітей-логопатів [5].

Доктор педагогічних наук, професор Є. Соботович була добрим наставником для багатьох відомих сьогодні науковців у галузі корекційної педагогіки (логопедії) та спеціальної психології, активно впливала на підготовку педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Під її керівництвом захистили дисертації О. Гопіченко, Е. Данілавічюте, В. Тищенко, Л. Бартенєва, Л. Трофименко, Л. Андрусишина, Ю. Рібцун [5]. В їхніх дослідженнях набули подальшого розвитку наукові ідеї вченої: проблеми діагностики та корекції писемного мовлення, взаємозв'язок порушень мовлення та пізнавальної діяльності, вивчення системних порушень мовлення.

Тож виходячи з вище зазначеного, можна зробити висновок про те, що життєвий шлях, наукові ідеї й напрацювання Євгенії Федорівни стали цінною базою для сучасних науково-педагогічних

досліджень, фундаментальними надбаннями української дефектології. Своїми науковими дослідженнями та плідною педагогічною діяльністю вона зробила значний внесок у становлення та розвиток вітчизняної логопедичної науки та практики, який і досі визначає загальний напрям й тенденції розвитку сучасної вітчизняної спеціальної освіти.

Використана література

1. **Архів** Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (АНПУ Ф.Р-346.) – Оп. 5. – Спр. 816. – 106 Арк.
2. **Архів** Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. Особова справа Є. Ф. Соботович – 110 Арк.
3. **Бондар В. І.** Інтерпретація еволюції спеціальної освіти: зародження, становлення, розвиток (до десятиріччя Інституту спеціальної педагогіки АПН України) [Текст] / В. І. Бондар, В. В. Золотоверх // Дефектологія. – 2004. – № 1. – С. 2–10.
4. **Державний архів** міста Києва (ДАК) – Ф.Р-346.– Оп. 10. – Книга 1659. – 9 Арк.
5. **Линдіна Є. Ю.** Внесок науково-педагогічної спадщини Є. Ф. Соботович у розвиток вітчизняної логопедії [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / Євгенія Юріївна Линдіна. –К., 2016. – 295 с.
6. **Линдіна Є. Ю., Тищенко В. В.** До 80-ліття від дня народження Євгенії Федорівни Соботович // Є. Ю. Линдіна, В. В. Тищенко // Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів : наук.-практ. ж-л – К. : ТОВ "ДІА", 2015. – № 2. – С. 28–31.
7. **Соботович Е. Ф.** Проявление косноязычия у детей дошкольного возраста и пути его устранения : дис. на получение науч. степени канд. пед. наук / Евгения Федоровна Соботович. – Ленинград, 1970. – 384 с.
8. **Соботович Е. Ф.** Психолингвистическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования. / Е. Ф. Соботович. – К., 1997. – 44 с.
9. **Соботович Е. Ф.** Психолого-педагогические основы коррекции нарушений формирования грамматического строя речи у детей [Текст] : дис. на получение науч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика» / Евгения Федоровна Соботович. – М., 1984. – 455 с.
10. **Соботович Е. Ф.** Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции / Е. Ф. Соботович – М. : Классик-Стиль, 2002. – 230 с.
11. **Соботович Е. Ф.** Формирование правильной речи у детей с моторной алалией / Е. Ф. Соботович – К. : КГПИ, 1981. – 150 с.

References

1. **Arxiv Nacional**"noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova (ANPU F.R-346.) – Op. 5. – Spr. 816. – 106 Ark.
2. **Arxiv Instytutu special**"noyi pedahohiky NAPN Ukrainy. Osobova sprava Ye. F. Sobotovych – 110 Ark.
3. **Bondar V. I.** Interpretaciya evolyuciyi special"noyi osvity: zarozhzhennya, stanovlennya, rozvytok (do desyatyrichchya Instytutu special"noyi pedahohiky APN Ukrainy) [Tekst] / V. I. Bondar, V. V. Zolotoverh // Defektolohiya. – 2004. – № 1. – S. 2–10.
4. **Derzhavnyj arxiv** mista Kyjeva (DAK) – F.R-346.– Op. 10. – Knyha 1659. – 9 Ark.
5. **Lyndina Ye. Yu.** Vnesok naukovo-pedahohichnoyi spadshhyny Ye. F. Sobotovych u rozvytok vitchyznyanoi lohopediyi [Tekst] : dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : spec. 13.00.03 «Korekciyna pedahohika» / Yevheniya Yuriyivna Lyndina. –K., 2016. – 295 s.
6. **Lyndina Ye. Yu., Tyshhenko V. V.** Do 80-littya vid dnya narodzhennya Yevheniyi Fedorivny Sobotovych // Ye. Yu. Lyndina, V. V. Tyshhenko // Korekciyna pedahohika. Visnyk Ukrainys"koji asociaciyi korekciynyx pedahohiv : nauk.-prakt. zh-l – K. : TOV "DIA", 2015. – № 2. – S. 28–31.
7. **Sobotovych E. F.** Proyavlenye kosnoyazychyua u detej doshkol"noho vozrasta u puty eho ustranenyua : dys. na poluchenye nauch. stepeny kand. ped.nauk / Evhenyya Fedorovna Sobotovych. – Lennynhrad, 1970. – 384 s.
8. **Sobotovych E. F.** Psyholynhvystycheskaya struktura rechevoj deyatel"nosti y mexanyzmy ee formirovaniya. / E. F. Sobotovych. – K., 1997. – 44 s.
9. **Sobotovych E. F.** Psyholoho-pedahohycheskye osnovy korrekcyi narushenyj formirovaniya hrammatycheskoho stroya rechy u detej [Tekst] : dys. na poluchenye nauch. stepeny doktora ped. nauk : spec. 13.00.03 «Korrekcyonnaya pedahohyka» / Evhenyya Fedorovna Sobotovych. – M., 1984. – 455 s.
10. **Sobotovych E. F.** Rechevoe nedorazvytye u detej y puty eho korrekcyi / E. F. Sobotovych – M. : Klassyk-Styl", 2002. – 230 s.
11. **Sobotovych E. F.** Formirovaniye pravyl"noj rechy u detej s motornoj alaliej / E. F. Sobotovych – K. : KHPY, 1981. – 150 s.

Лындина Е.Ю. История украинской логопедии в персоналиях: Евгения Федоровна Соботович

В статье выделены аспекты научного и жизненного путей доктора педагогических наук, профессора, члена-корреспондента АПН Украины Евгении Соботович. Указаны события научной деятельности, которые повлияли на становление ее как выдающегося ученого, ставшие заметным вкладом в развитие логопедической науки и практики в Украине. В статье в хронологическом порядке идет речь о местах работы и должностях, которые занимала Е. Соботович, что дает возможность проследить весь ее трудовой стаж. Говорится об обучении Евгении Федоровны в Ленинградском государственном педагогическом институте имени А. И. Герцена и важных событиях, которые подтолкнули ее к избранию научных интересов в сфере логопедии. В публикации идет речь об основных научных проблемах, которые профессор Е. Соботович изучала на протяжении своего научно-педагогического пути: вопрос восстановления голоса, проявление и устранение косноязычия у детей дошкольного возраста, усовершенствование путей преодоления первичного недоразвития речи, о психолингвистическом подходе к анализу, коррекции и предупреждения речевых нарушений. Перечислены наиболее значимые работы ученой для развития коррекционной педагогики.

Ключевые слова: Е. Ф. Собо́тович, коррекційна педагогіка, історія логопедії, Інститут дефектології АПН України, УГПУ імені М. П. Драгоманова, психолінгвістическа класифікація порушень речевого розвитку, косноязычье, алалія, психолінгвістика речі.

Lyndina E. The History of Ukrainian Speech Therapy in personalities: Evgeniya Sobotovich

Article deals with the analysis of the foundation and development of the national speech therapy through the personalities which created the Ukrainian science. Particularly, about the life and about the scientific-pedagogical activity of the presenter of the Pleiade of the Ukrainian scientist – doctor of pedagogical sciences, professor, member-correspondent of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine – Evgeniya Sobotovitch. There are mentioned the main events of the scientific activity which influenced on her development as the prominent scientist and which became the significant contribution into the development of the Speech Therapy science in Ukraine. Within the article it is given the information (in the chronological order) about the positions and places of Sobotovitch's works. This gives the opportunity to analyse the whole labor experience of Evgeniya Phedirivna. It is said about the Evgeniya Phedirivna's education of the Leningrad State pedagogical Institute named after O.I.Gertsen. there are mentioned important events which made her to choose the scientific rresearch within the Speech Therapy's field. Article also deals with the main scientific problems which E.Sobotovitch had been studying during all her life: issues of the voice's recovery, symptoms and elimination of the "tongue-tie" of the preschool children, improvement of the ways of overcoming of the primary mal-development of the speech, psychological-linguistic approach to the analysis, correction and warning of the speech mal-development. There are mentioned the most significant works of the scientist for the development of the correctional pedagogics.

Key words: E. Sobotovich, correctional pedagogics, history of the speech therapy, Institute of the defectology of the Academy Sciences of Ukraine, Ukrainian State Pedagogical University named after M.P.Dragomanov, psychological-linguistic classification of the speeh disorders, "tongue-tie", alalia, psycho-linguistic of the speech.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018 р.

Статтю прийнято до друку 25.02.2018 р.

Рецензент: д. пед. наук, проф. С. Ю. Конопляста

УДК 373-056.21.3:159.923

Миронова С.П., Валько Т.І.

**ТРЕНІНГ «Я В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ»
ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА
В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ**

Одним із дієвих засобів подолання суспільних стереотипів та формування позитивної соціальної перцепції у всіх суб'єктів інклюзії є соціально-психологічний тренінг. У статті описуються результати апробації такого тренінгу в старших класах. Підлітки, завдяки спеціально змодельованим ситуаціям, не просто імітували певне порушення, а відчували на собі усі соціально-психологічні труднощі та неправильні форми поведінки, які в суспільстві застосовують в процесі взаємодії з людьми з особливими освітніми потребами. Одержані результати засвідчили розвиток у старшокласників соціально-перцептивної чутливості; зміни в соціальному уявленні про однолітків з особливими освітніми потребами; усвідомлення своєї позиції у спілкуванні з такими учнями; розвиток вміння й потреби у пізнанні інших людей, гуманному ставленні до них. Дослідженням доведено, що соціально-психологічний тренінг «Я в системі суспільних стереотипів» є ефективним методом формування позитивного середовища в інклюзивному закладі.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, соціальне середовище, тренінг, суспільні стереотипи.

Однією з надвагомих умов інклюзивної освіти є створення соціального середовища, позитивно налаштованого до дітей з особливими освітніми потребами (далі – дітей з ООП). Реалізація цієї умови ускладнюється негативними суспільними стереотипами, які домінують не лише в громаді в цілому, а й у шкільному середовищі, зокрема. Попри те, що останнім часом упередженість суспільства все ж потроху зменшується завдяки активному запровадженню інклюзії на різних рівнях, проблема негативних стереотипів залишається виразною. Особливо гостро вона постає в підлітковому віці, адже в цьому періоді змінюються стосунки між однокласниками, є явища булінгу. Тому доволі актуальним завданням є формування в учнів інклюзивних класів позитивної соціальної перцепції щодо дітей з ООП.

Аналіз теоретичних джерел свідчить, що проблема формування соціально-психологічного середовища інклюзивного закладу є багатоаспектною, адже має спрямовуватись на різних учасників: педагогів (М.Буйняк, І.Демчук, І.Кузава, І.Луценко, С.Миронова, О.Смотровна, та ін.), батьків (В.Бондар, Н.Коваль, С.Миронова, М.Селігман, Д.Шульженко та ін.), учнів (Л.Гречко, Е.Данієлс, О.Лемех, М.Матвеева, О.Светлакова, І.Смірнова та ін.). Одним із ефективних засобів подолання суспільних стереотипів та формування позитивної соціальної перцепції у всіх суб'єктів інклюзії є соціально-